

MAST EN DANNEELS

nogmaals op het tapijt.

De Mast en Danneels-affaire, onzaliger nagedachtenis, is ontegensprekelijk de gebeurtenis geweest die een dikke tweehonderd jaar geleden onder de algehele Gentse bevolking een voordien nooit gekende beroering veroorzaakt heeft. Zonder een zweem van overdrijving mag getuigd worden dat de toenmalige openbare mening letterlijk in rep en roer gebracht werd door de onvoorstelbare wreedheid van die gebeurtenis. Een gebeurtenis die zich na dato in de herinnering van die bevolking derwijze heeft weten vast te ankeren dat jaren lang, decenniën lang, meer dan een eeuw lang, het relaas ervan van vader op zoon, van generatie op generatie, hardnekkig werd overgeleverd.

De wijze waarop die overlevering zich gedurende die lange tijd heeft kunnen handhaven even voor het voetlicht te brengen is het onderwerp van het verhaal dat, durf ik hopen, menigeen zal vermogen te boeien.

Laten we bij wijze van uitvoerige inleiding een los geschetst beeld ophangen van het verloop dat die nooit vergeten moordzaak gekend heeft.

We doen het in de vorm van een zorgvuldig bijgehouden dagboek of als u er de voorkeur aan geeft van een dagelijkse door de radio verzorgde berichtgeving. Is het nodig erop te wijzen dat uitsluitend gebruik gemaakt werd van de talrijke oorspronkelijke officiële bescheiden die in het Stadsarchief bewaard worden, met name het Boeck van Crime (reeks 214/158) en van handschriftelijke notities berustend in de R.U.G. ?

Ziehier dat dagboek:

VRIJDAG 4 NOVEMBER 1763

Het Lieve Vrouwe Broeder-Straetjen staat in rep en roer. Iets na het middaguur heeft men in een huis gelegen tegenover de kerk van de Paters Lieve Vrouwe Broeders (waar tot vóór 10 jaar het Museum voor Volkskunde, destijds Museum voor Folklore, ondergebracht was) een vijfvoudige moord ontdekt. (Een hoekhuis waarvan de zijgevel uitgaf op de Plotersgracht, sz hoek kijkend naar het Lieve Vrouwe Broedersbrugje, een der zg. zeven bruggetjes. Op de plaats van het huidige huis dragende het nr. 5). Te 3 u. gaat men over tot de lijkschouwing: Daniël Martinus van Beveren, rentenier; zijn zuster Anna Catharina; hun nichten Françoise, Marie en Colete van Haute zijn door middel van een hamer op de gruwelijkste wijze afgeslacht. Onbeschrijfelijk is de ontzetting van de toegestroomde volksmassa. Onder de nieuwsgierigen bevindt zich de genaamde Jan Mast (dit zullen zich sommigen later herinneren). Bevel wordt gegeven onmiddellijk de stadspoorten te sluiten om de vlucht van de daders te verhinderen. Er zijn geen verdachten.

ZATERDAG 5 NOVEMBER 1763

Uitvaart van de slachtoffers. De Van Beverens worden begraven in de Predikherenkerk (destijds aan Onderbergen). De juffrouwen Van Haute op het kerkhof van de St.-Michielskerk). Dezelfde dag wordt een "Ordonnantie politique" afgekondigd door "Heer ende Weth der Stad Gend". In die bekendmaking worden de burgers verzocht mee te werken tot de aanhouding van de moordenaars "om de selve by exemplaire condigne (welverdiende) straffe t'exterperen (verwijderen) uyt de mensche-lyke gemeenzaemheijt ende aldus alle voordere boosaerdige te vervremden van diergelyke schelmstukken te begaen (...), Zoo is 't dat Heer ende Weth by desen beloven te zullen geven ee-ne premie van twee hondert pattacons (een fortuin, een pattacon een waarde hebbende van 2 ponden 16 schellingen) aen den gonen die sal aenbrenghen dese schromelyke daeders (...) zul-lende den naem van den aenbrengher gesecreteert worden". Tevens worden de particulieren zowel als de "cabarettiers" verzocht aangifte te doen van iedere logerende vreemde gast. Van hun kant dienen de gebuurtedekens uit te vinden welke bu-ren sedert de laatste dagen uit de buurt verdwenen zijn. Een boete van eventjes 25 pattacons wacht al diegenen die aan hun plicht zouden te kort schieten: "op dat niemant en pretexere cause van ignorantie sal dese (de ordonnantie) naer publica-tie metten trompette geaffixeert worden ter plaetsen gecostu-meert".

ZATERDAG 12 NOVEMBER 1763

Hoe langer hoe meer begint het gerecht twee slecht befaamde kerels van de misdaden te verdenken vooral omdat vernomen werd dat te Rijsel in de nacht van donderdag 12 november een Gen-tenaar aangehouden en opgesloten werd: Ferdinand Danneels. Ook dat een metgezel van deze, Jan Mast, de kans gezien had te ontkomen. Nog in de loop van de dag laat de Magistraat een tweede D'Of-fice verschijnen: "Alsoo Heer ende Weth der Stad Gend onder-vonden hebben dat Jan Mast fs Anthone vry suppost van het cor-pus van de wynschrooders geseyt kraenkinders ende herbergier geweest ledent twee à dry maenden in het gankxken (1) gestaen in de Majorlijn straete lanck vijf voeten salvo justo bleek ende wat stuer van wesen breed van monde swart bruyen van wijn-brouwen ende baerde mager ende licht te beene draegende ge-smeden peruque (...) dragende eenen band ter causen van Lies-breuke ende sprekende een weynigh haperachtig Oudt in de der-tigh jaeren (...) Soo is 't dat Heer ende Weth voorders ge-informeert zynde dat den voorseyden Jan Mast sedert woonsdag lestledent synen huysse verlaeten heeft...". Nogmaals wordt eraan herinnerd dat 200 pattacons uitgelooft zijn voor het aenbrenghen van nuttige informaties. (Van de affiche gedrukt "Tot Ghendt by Jan Meyer Geswooren Stadt-Drucker op d'Hoog-poorte in 't gekroont Sweirdt" hangt een zeer goed bewaard

exemplaar in het Museum voor Volkskunde).

MAANDAG 14 NOVEMBER 1763

Jan Mast die na de aanhouding van Danneels Rijsel ontvlucht is, is door burgers omtrent de Petercellepoort (Kortrijkse Poort) gezien geweest. Een derde D'Office wordt uitgegeven, uitgeroepen en aangeplakt. Na herinnerd te hebben aan de ordonnantiën d.d. 5 en 12 nov. besluit het bericht : "Soo is 't dat Heer ende Weth aend een ieder die het aengaen magh andermael ordoneren aen des selfs inhouden sonder twyffel te volkomen op pene van allen den gonen die nu ofte hier naermaels sal overtuigt worden den meer geseyden Jan Mast gelogeert verborgen ofte tot selfs evagie gecontribueert te hebben met alle rigueur als complice van de daeders van de voorseyde afgrysselyke moorden sal gestraft worden in confirmiteijte (overeenstemmig) van de geschreven rechten en haer majesteyts (Maria Theresia) placaaeten".

Dezelfde maandag wordt Danneels uitgeleverd: "Swaer geboeyt wordt hy des avonds ten 6 ueren al de Petercellepoorte ingebracht in eene carosse (benevens nog twee andere carossen alwaer insaeten de gecommiteerde heeren) geexcorteert synde door een excort Dragonders (...) ende geleyd ten Stadthuysse alwaer d'Heer ende Weth tot dien eynde alreede vergaedert waeren alwaer Danneels geexamineert wordende heeft alles ontrent". Het "examen" heeft heel wat tijd in beslag genomen. aangezien de verdachte pas te half elf naar de gevangenis (Mammelokker) kan overgebracht worden.

DINSDAG 15 NOVEMBER 1763

Mast wiens aanwezigheid omtrent de vesten (nu K. de Kerchovelaan) bij herhalingesignaleerd is, wordt ijverig opgespoord: de burgers laten zich niet onbetuigd. Wel integendeel. In de voormiddag, omstreeks 8 uur treft "Officier Sr de Corf wesende officiael van het Recht van S. Pieters" de nagejaagde kerel aan in de kapel van O.L.V. van schryboom (aan de Tyckstraete, nu Kortrijksepoortstraat). Durft de gepatenteerde moordenaar nog te rekenen op een miraculeuze interventie van de H.Maagd dat hij voor het altaar gaan neerknielen is?

Prompt wordt hij overgebracht naar de gevangenis van de "prosdye van het Recht van S. Pieters" aangezien het in het rechtsgebied van de Abdij is dat men hem gevat heeft. Voor de zoveelste keer stellen we vast dat die van Gent er geen gras laten over groeien en dat die van de Abdij al evenmin hun tijd verliezen want reeds na de middag verhuist Mast van het Dorp naar de Stad : "Hy wierd swaer geboeijde geleyd in eene carosse ende alsoo van de voornomde Prosdye geexcorteert door een detachement van 40 welgewaepende Dragonders langs de Nieuwstraete, de Koeystraete, de Calanderbergh, de Marjolinstraete, recht naar het Stadt-huys" waer hij uren lang ver-

hoord wordt zonder ook maar iets te bekennen. Pas laat in de avond gaan voor hem de poorten van de Mammelokker open.

WOENSDAG 16 NOVEMBER 1763

Vandaag en volgende dagen worden Mast en Danneels nu eens in de gevangenis dan eens in de Vierschaar (nu Pacificatiezaal) aan een streng verhoor onderworpen, evenwel zonder enig gevolg, en dat niettegenstaande de vele materiële ter tafel liggende bewijsstukken en de even vele bezwarende getuigenissen. De Heer ende Weth blijken inderdaad geduldige mensen te zijn, zo niet zouden ze zich niet de gek laten scheren, uren en dagen lang. Doch de kruik gaat zo lang te water tot ze breekt!

VRIJDAG 25 NOVEMBER 1763

De rechtbank "condemneert Danneels van gestelt te worden op het scherp-examen ordinaire ende extraordinaire om te hebben uyt synen mond de revelatie van syne complicen ende de waerheit van alle de voordere omstandigheden der voorseyde moorden". Met andere woorden zendt men hem naar de pijnkelder (2) waar de scherprechtter aan het woord zal komen. Reeds een vluchtige aanblik van de verre van gezellige omgeving doet de man van kleur verschieten en op beide benen beven als een riet: "Gheleyt synde in de pynkaemere alwaer het vier al ontstoken is, den halsband gespannen ende den drypickel in gereedtheyt gebracht" enz. zakt de moed hem diep in de schoenen en haast hij zich voor het te laat is volledige bekentenissen af te leggen, niet alleen wat de vijfvoudige moord betreft doch ook die aangaande de vele misdaden die hij ofwel met Mast ofwel met andere spitsbroeders gepleegd heeft. Zo loslippig is hij dat hij mededeling doet van de geplande maar (nog) niet uitgevoerde expedities.

ZONDAG 27 NOVEMBER 1763

Vandaag worden de twee verdachten met elkaar geconfronteerd. Mast houdt voet bij stuk: Is hij niet zo onschuldig als een pasgeboren kind? Zo ver drijft hij zijn driestheid dat hij op de vraag van raadspensionaris Vanderweeden of hij Danneels kent, beweert "den declarant wel te kennen van aensien ende dat hy genoemt is Danneels sonder precieselyk te connen segghen of synen soornaem is Emmanuel ofte Ferdinand". Elke door Danneels afgelegde bekentenis beantwoordt onze Jan met een pertinente ontkenning zodat we in het verslag van die confrontatie telkens hetzelfde refreintje te horen krijgen: seght dat het valsch is.

MAANDAG 28 NOVEMBER 1763

(Wat de zondag gebeurd was, of liever niet gebeurd was, moest verstrekkende gevolgen hebben.) Veertien dagen verhoor niets

opgeleverd hebbend blijft er de rechtbank niets anders over dan er met de ruwe borstel door te gaan: "Schepenen van der Keure naer Rapport op alles geleth wysen ende haudende den verweerdere (Mast) overtuyght den rechte van benevens Ferdinandus Danneels synen medecompllice begaen t'hebben de moort van de vyf persoonen midtsgaeders de diefte met braecke ten huys (...) condemneren den selven verweerdere niet min van geapplicqueert te worden tot het scherp examen ordinaire ende extraordinaire om uyt synen mondt te hebben (...) tot welcken eynde het urewerck ende slag (op het Belfort) wordt opgehouden van ten half dry uren naemiddags tot ten negen uren 's avonds".

In de "examineerkaemere" gekomen heeft nogmaals een algemene ondervraging plaats. Op meer dan 70 "artickelen" wordt Mast verzocht uitleg te verstrekken. Voor de zoveelste keer kloppen de heren aan dovemans deur.

Tot vervelens toe klinkt de commentaar:

... seght daer geene kennisse van t'hebben;

... seght noyt met moordenaers ofte dieven geconverseert t'hebben;

... seght de zulle (drempel) van Van Beveren niet betorten (betreden) t'hebben;

... seght sulckx valsch te syn.

Aangezien het maar al te duidelijk blijkt dat de verdachte de waarheid niet wil zeggen wordt besloten "dat hy daertoe sal worden gepraemt by applicatie van synen persoon op het scherp examen". De teerling is geworpen: Mast zal kennis maken met driepikkel, halsband en fornuis. Nogmaals wordt hij verzocht liever te bekennen dan te worden gepijnigd. Zijn antwoord? Hij zal de torture afwachten en aan het voornaam gezelschap eens tonen wat voor een keiharde de genaamde Joannes Mast wel is.

Het "emanen" kan aanvangen. Een voor een wordt nogmaals voorlezing gedaan van het groot aantal "artickelen". Spottend, overmoedig, gemeen, brutaal klinken Jans antwoorden: "Ick en hebbe geenen tydt" - "Ick en hebbe geen carbonade geëten, ghy cont eene schoone carbonade van myn kerte (3) snyden" - "Is dat oock een waefelyser, mijn ziele Godts" - "Syt voor-sichtigh en loopt niet teghen de coorden (die de halsband op zijn plaats houden); hier syn toch geen sattericken". Op een bepaald ogenblik "laet hy eenen wint ende seght godt seghent u, t'is noch een goede".

Edoch! de vijf en een half uur die voor het "examen" voorzien zijn zal onze janzondervrees niet opgebruiken: na amper drie kwartier is het amen en uit met het kat-en-hondspel. Hij wil volledige bekentenissen afleggen. Nu pas herinnert hij zich dat er op woensdag 19 oktober in de kerk van de Paters O.L.V.Broeders overeengekomen werd een slag te slaan. Dat op zondag 30 oktober een keuze gedaan werd uit

3 "occasien" nl.

1° "De quesels Leblond woonende op den hoeck der vierweegsche by de Augustijnen"

2° "Sr de Keijser woonende op het garenplaetseken"

3° "Sr Van Beveren".

Dat ze op maandag 31 oktober de derde "occasie" uitgevoerd hebben, Mast gewapend met een schoenmakershamer, Danneels met een timmermanshamer.

(In de bewaarde rapporten maar eveneens in de na de terechtstelling uitgegeven sententie getiteld D'Office (zie verder) worden de moorden in geuren en kleuren beschreven). De gemaakte buit van de roofmoord bestond uit baar geld (80 ponden), goud- en zilverwerk, juwelen, stoffen, kant en een paar kledingstukken. Omstreeks 6 uur verlieten ze het huis van de misdaad om de emoties van hun wanbedrijven te gaan wegspoelen in de herberg De Waepen van Amsterdam gelegen aan de Molenaarstraat. Onderweg hadden ze veiligheidshalve de hamers in de Lieve geworpen. (Naderhand zal een ploeg "mergelaers" de tuigen weten op te vissen). Flink beschonken sukkelden ze omstreeks 8 uur huiswaarts. Daarbij was Mast zo onfortuinlijk 3 van de gestolen messen te verliezen (naderhand zullen ze herkend worden en Mast als eerste verdachte op de lijst plaatsen). Op Allerheiligen vertrok Danneels naar Rijsel waar hij, zoals reeds gezegd is, aangehouden werd.

VRIJDAG 2 DECEMBER 1763

Na het middaguur verschijnt een ploeg werklieden op de Vrijdagsmarkt. Onder de leiding van de Gentse scherprechter en op de handen gekeken door een menigte nieuwsgierigen lost men wagens, versleept men balken, timmert men, zaagt men, hamert men, zwoegt men. Op dat gedeelte van het plein dat te dien tijde nog aangegeven werd door vier witte in het wegdek ingemetselde stenen - op de hoogte van het Toreken tegenover het Tooghuis (nu nr. 47) - worden een dubbel schavot opgericht en twee grote houten kruisen vervaardigd. Er wordt ook gemetseld: een drieledige muur die de vorm heeft van een in twee gesneden regelmatige zeshoek. Wat er binnen die drie muurtjes zal gebeuren vernemen we 's anderen daags. Op het schavot wordt een ijzeren komfoor geplaatst, eronder rangschikt men enige met water gevulde emmers. Zoveel werk is er af te leggen dat men tot een stuk in de nacht bedrijvig is. Van nu af aan zal een afdeling soldaten de wacht houden bij de angstwekkende stellages.

Inmiddels hebben Mast en Danneels in de gevangenis het bezoek gekregen van de heer Raadpensionaris P.F.Pycke. Uit diens mond vernemen zij het vonnis dat door de rechtbank uitgesproken werd: 's anderen daags zullen zij terechtgesteld worden.

NOTEN

- (1) Het Ganxken was inderdaad een gang of overdekt steegje uitmondend in de Mageleinstraat, ongeveer tegenover de Bennesteeg. In dat Ganxken bevond zich de ingang van een schouwburg die uitgaf op de binnenplaats van een grote hostelrij Het Roose Cransken, waarvan de gevel aan de St.-Jansstraat. De schouwburg Het Ganxken, reeds vermeld in 1666, werd gebruikt van 1715 (jaar waarin de schouwburg van St. Sebastiaen aan de Kouter totaal uitbrandde) tot 1737 (jaar waarin het herbouwd lokaal geopend werd) om er toneel- en zangspelen op te voeren. Het Ganxken deed dienst tot in het begin van de 19de eeuw vooral als danszaal.
- (2) De pijnkelder maakte natuurlijk deel uit van het Schepenhuis van der Keure, dus in die vleugel van het Stadhuis uitgevende op de Hoogpoort. Hij zou zich bevonden hebben onder de Kapel van dat Schepenhuis (nu trouwzaal). Zie de plattegrond in L.Lievevrouw-Coopman, Oostvl. Zanten, 1941, blz. 19
- (3) Kert of kerte (plat Gents kirte) is een van de talloze synoniemen van schede, in lopende teksten uit welvoeglijkheid afgekort tot k... Oorspronkelijk kartel = insnijding = snede = kerf. Bij uitbreiding 1° aarsspleet = achterste = gat (dus ook toepasselijk op de man); 2° gemene vrouw: een domme gans, een dwaze kerte. Kertsmerte of kirtsmerte was een pijnlijk ongemak waarbij de kertsreek van zwaarlijvige personen ontstoken werd.
- Tijdens een proces in 1688: dat sy syn kerte saude lecken.

(vervolgt)

M. van Wesemael

* * * * *

DE OUDSTE UITLEENBIBLIOTHEEK TE GENT.

Deze titel is enigszins bedrieglijk. We weten inderdaad niet precies wanneer de eerste uitleenboekerij in de stad is ontstaan. Ons is alleen de oudste vermelding van een uitleenbibliotheek bekend. Deze dateert nl. van 5 april 1402, dus uit het begin van de XVde eeuw. Toen leende, mits een vergoeding "Johensse den cleric" bepaalde boeken in de vorm van handschriften en "gheheeten ystorien ende jeesten" uit. Heel wat van deze werken deed Johensse "van buten binnen der stede van Ghend bringhen", waarvoor hij de pachters van de stadspoorten "onghelt" of belasting moest betalen (1). In deze "ystorien ende jeesten" werden onderwerpen behandeld

die nogal uiteenlopend van aard en karakter waren en waarover we hier niet kunnen uitweiden. Delen wij alleen mede dat deze literatuur meestal bestond uit geschiedverhalen, soms uit romans in de zin van onze Reinaert De Vos.

Johensse den clerc was ongetwijfeld te identificeren met de in de Staten van Goed vermelde Joannes den cleerc die als "scribein" werd aangeduid (2). De man was kennelijk klerk van beroep, die met schrijfwerk en vertaalwerk zich ter beschikking stelde van de stad of van particulieren (3). Het is echter niet uitgesloten dat hijzelf een letterkundige was wiens geschriften mettertijd zijn verloren gegaan. Johensse leefde "voer tscepenhuus", in een van de toendertijd bestaande schrijfhuisjes waarvan F. De Potter gewag maakt in zijn geschiedenis van Gent (4).

Daar Johensse den clerc zijn "ystorien ende jeesten" dagelijks verhuurde zoals uitdrukkelijk genoteerd staat in de bron (5), mag worden aangenomen dat deze handschriften toenmaals bijzonder in trek waren. Daar komt bij dat "de boucken van jeesten" ruim een halve eeuw lang publiek werden opgelezen in een gehuurd lokaal van het Gentse wolhuis of "wollehalle" (6), waarschijnlijk gelegen vlak bij de Lakenhal in de buurt van de schrijfhuisjes voor het stadhuis.

Naar we vernemen was de uitleenbibliotheek van Johensse den clerc de oudst vermelde niet alleen te Gent, maar ook in onze Vlaamse contries.

Paul Rogghé

- (1) S.A. Gent, Groen Boek, Reeks 93 bis n° 7 fol. 22 v°
- (2) S.A. Gent, Staten van Goed, 1396-97, fol. 20 v°. Zie over de man ook: Stad Gent. Regesten op de Jaarregisters van de Keure, schepenjaar 1400-01 (1970), p. 13
- (3) F. De Potter, Gent van den oudsten tijd tot heden, II, pp. 7-8
- (4) Ib. en S.A. Gent, Groen Boek, Reeks 93 bis n° 7 fol. 22 v°
- (5) S.A. Gent, Groen Boek, Reeks 93 bis n° 7 fol. 22 v°
- (6) S.A. Gent, Rekeningen 1505-06 fol. 94 en 1463-64 fol. 7

* * * * *

IN HET BIJLOKE ZIEKENHUIS IN 1841

De geschiedenis van de Bijloke klimt op tot 1228, het jaar dat het St. Maria gesticht in Onderbergen overgebracht werd naar het portus monialum, onder de naam Bijloke bekend. Aan een adres opgesteld door het Geneeskundig Genootschap van Gent op 2 maart 1841 en gericht aan de gemeenteraad van Gent ontlenen we het volgende: " Het bestaand hospitaal heeft een ligging, die niet slechter kan zijn; doorsneden met een geleed, hetwelk een oprechte vuilgracht is, waardoor er een bijna staande water en allerlei vuilnis moet vloeien. Dit gesticht bevindt zich in de ongezondste wijk